

ترمیم بافت تاریخی با رویکرد توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهر خوی)

علی خضرلوی اقدم^۱ کریم حسین زاده دلیر^{۲*} علیرضا سلطانی^۳

۱- دانشجوی دکتری تخصصی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

۲- استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

۳- استادیار گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه علمی و کاربردی شهرداری، تبریز، ایران

چکیده

بافت تاریخی شهر خوی از نظر میراث فرهنگی و جاذبه‌های توریستی از ارزش‌های بسیار بالایی برخوردار است. از این‌رو در این مقاله هدف شناسایی وضعیت بافت تاریخی شهر خوی و ارائه راهبردهای باززنده‌سازی بافت تاریخی خوی می‌باشد.

تحقیق حاضر به لحاظ هدف در زمره پژوهش‌های کاربردی، به لحاظ روش تحقیق پیمایشی، جامعه آماری اهالی بافت تاریخی شهر خوی و کارشناسان می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۹ نفر برای سرپرستان و ۲۰ نفر کارشناسان بافت تاریخی شهر خوی به عنوان نمونه‌ی آماری برآورد گردید. شیوه نمونه‌گیری، نمونه‌گیری تصادفی است و به تعداد ۳۷۹ پرسشنامه در بین افراد محدوده توزیع گردید. چهار معیار زیرساختی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی به عنوان معیارهایی برای بررسی وضعیت بافت تاریخی شهر خوی با رویکرد گردشگری انتخاب گردید. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است و با جمع‌بندی مسائل و مشکلات با استفاده از مدل وضع موجود SWOT به تحلیل نقاط ضعف و قوت فرصت‌ها و تهدیدها پرداخته شده است و به منظور تحلیل داده‌ها، از آزمون t-test استفاده شده است.

نتایج حاصل از آزمون T تک نمونه‌ای گویای این است که وضعیت بافت تاریخی شهر خوی از حیث شاخص اجتماعی و اقتصادی جهت باززنده‌سازی مطلوب و از نظر شاخص زیرساختی و نهادی نامطلوب می‌باشد. همچنین نتایج تحقیق نشان داد که محدوده مورد مطالعه دارای فرسودگی می‌باشد و در کنار این نقطه ضعف، محدوده بدلیل قرارگیری عناصر شاخص فرهنگی و تاریخی دارای پتانسیل بالای جذب گردشگری است که می‌تواند اهرمی برای باززنده‌سازی بافت تاریخی شهر خوی باشد.

واژه‌های کلیدی: باززنده‌سازی شهری، بافت تاریخی، توسعه گردشگری، شهر خوی

مقدمه

شهر مانند دیگر پدیده‌های ساخت انسان، همواره در طول تاریخ و زمان حیات خود درگیر تحولاتی بوده است (فلامکی، ۱۳۹۰: ۷۱). از پیامدهای این پدیده، شدت یافتن ضرباهنگ تغییرات فضایی - کالبدی شهرها به طور اعم و مراکز شهری، بخش‌های مرکزی شهرها به طور اخص بافت‌های تاریخی و فرهنگی بوده است که اغلب سبب افت منزلت اجتماعی، نابسامانی در سازمان فضایی - کالبدی، زوال اقتصادی و ناکارآمدی کارکردی در این محدوده‌ها شده است (بحرینی، ۱۳۹۳).

در کشور ایران، بناها و آثار گرانبغلی که از نیاکانمان به ارث رسیده وجود دارد اما بسیاری از آنها در حال تخریب شدن هستند. این روند در دهه‌های اخیر سرعت بیشتری گرفت، از جمله عواملی که منجر به تخریب بافت‌های تاریخی می‌شوند، میتوان به عدم امنیت، عدم رسیدگی به فضاها و صعب‌العبور بودن برخی مسیرها اشاره کرد. که این موارد می‌تواند بر مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تأثیرگذار باشند. از جمله تأثیرات این موارد می‌توان به صنعت گردشگری اشاره نمود (عباس زاد، ۱۳۸۴). بافت تاریخی شهرها به لحاظ دارا بودن قدمت، میراث کالبدی، زمین‌های متناسب با عملکرد فرهنگی مهمترین بستر کالبدی - فضایی ارزش‌های فرهنگی محسوب می‌شود (فروزانی، ۱۳۹۱: ۷۹). سهم بافت‌های تاریخی ارزشمند در گردشگری موضوعی انکارناپذیر محسوب می‌شود. از این حیث دولت‌ها نیز به سودآوری، حفظ و احیای بافت‌های تاریخی به خاطر جایگاه آن در اشاعه و ترویج گردشگری توجهی خاص دارند (Jung et al, 2015). خوشبختانه در حال حاضر، حفظ آثار گذشته و باززنده‌سازی^۱ آنها، تبدیل به عملی همه‌گیر در اقصی نقاط جهان گردیده است. به نحوی که هرکجا اثری از فرهنگ گذشته یافت می‌شود، بحث حفظ و بازنمایی آن نیز مطرح می‌گردد (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۹: ۸). از این رو با مشاهده شرایط حاکم در این گونه بافت‌ها و عدم انطباق با نیازها و شرایط استفاده کنندگان کنونی که عدم هماهنگی و تعلق و عدم استفاده صحیح را سبب شده، می‌توان با در نظر گرفتن فضاهای فراغتی و تغییر در کارکرد برخی از کارکردهای سنتی به فضاهای مدرن در صدد حل آن بر آمد، از سویی دیگر این فضاهای شهری موجب برون‌گرایی، اجتماعی بودن و خلاقیت می‌گردد (Richards, 2011; Tan et al, 2014). از طرفی دیگر موجب گسترش گردشگری که می‌تواند انسجام و محافظت از میراث فرهنگی، منابع محیطی را به دنبال داشته باشد (Anderson, 2011: 2).

بافت تاریخی شهر خوی جلوه‌گاه حضور فعالیت‌های رسمی و غیررسمی متعددی است که به مرور زمان و با تغییرات ساختار کالبدی، سازمان مناسبی یافته و شکل و محتوای آنها در تلفیق با یکدیگر خاستگاه بهترین نمونه‌های فضای شهری ایرانی شده است. وجود شاخص‌های تاریخی در این بافت باعث گردیده این بافت به عنوان یک محور تاریخی، فرهنگی شناخته شده و اهمیتی دو چندان از سایر بافت‌ها داشته باشد و مورد توجه شهرسازان و جغرافیدانان قرار گرفته است. این بخش شهری از نظر تجاری، میراث‌های فرهنگی و جاذبه‌های توریستی، شبکه ارتباطی و بالاخره سکونتگاهی و کالبدی از ارزش‌های بسیار بالایی برخوردار بوده اما آنچه امروزه این بافت‌ها را به گره‌های مساله دار بدل کرده، فرسودگی (کالبدی، اقتصادی، اجتماعی) بر اثر گذر زمان است. اقدامات نوسازی و احیاء بافت‌های تاریخی در شهر خوی با وجود پتانسیل‌های لازم جهت جذب گردشگر فراگیر نبوده و خلاءهایی در این زمینه مشاهده

^۱. Reutilization

می‌شود، نوسازی و احیا بافت‌های تاریخی محورهای تاریخی شهر خوی به صورت تک بنا صورت گرفته است. عدم امنیت، کمبود خدمات و تأسیسات شهری، عدم مشارکت مردم، عدم حسن تعلق مردم ساکن بافت‌ها در برخی محورها سبب بروز مشکلاتی شده و سبب شده تا اقدامات نوسازی و احیاء آن‌ها را با مشکل و موانع برخورد کنند. در این مقاله هدف شناسایی وضعیت بافت تاریخی شهر خوی از حیث شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، نهادی و زیرساختی و ارائه راهبردها ترمیم بافت تاریخی در شهر خوی برای جذب گردشگر می‌باشد. در راستای مقاله حاضر سؤال زیر مطرح می‌گردد:

- وضعیت بافت تاریخی شهر خوی جهت باززنده‌سازی با رویکرد توسعه گردشگری چگونه می‌باشد؟

پیشینه و مبانی نظری

بافت تاریخی را می‌توان هسته اولیه شهر دانست. قلعه یا ارگ و آنچه که به عنوان پایه گذاری یک شهر جدید، در زمان‌های پیش ساخته شده، می‌تواند نام بافت تاریخی را به خود بگیرد (سبحانی‌نژاد، ۱۳۸۳:۱۲). به طور خلاصه می‌توان مشخصات بافت قدیم را در موارد زیر مشاهده کرد:

امنیت، محرمیت، توجه به اقلیم، مصالح ساختمانی بومی، ساختار ارگانیک (غیرهندسی و طبیعی)، معابر، کالبد فرهنگی و ساکنین فرهنگرا، درون‌گرا بودن، ارزش میراث فرهنگی، آسایش، مقیاس، هویت و حس جهت‌یابی (Radonie, 2007:4). بافت تاریخی ایران نیز آن بخش از بافت‌های شهری را که قبل از ۱۳۰۰ ه.ش شکل گرفته است شامل می‌شود، ولیکن به دلیل فرسودگی کالبدی و فقدان استانداردهای ایمنی، استحکامات، خدمات و زیرساخت‌های شهری، علیرغم برخورداری از ارزش‌های هویتی منزلت مکانی و سکونت پایینی دارند، در واقع بخشی از شهرهای ایران که تا عهد قاجار شکل گرفته‌اند را می‌توان بافت تاریخی نامید (Meshkini, 2010:5).

باززنده‌سازی مداخله‌های فنی و عملی به منظور تضمین تداوم زمانی یک اثر هنری، یک دوره و سبک تاریخی است (فلامکی، ۱۳۸۶). گام‌های اولیه فعالیت‌های مربوط به احیاء بافت قدیم شهر را باید در اروپای غربی به ویژه در کشورهای فرانسه و انگلیس به دلیل آغاز اولیه انقلاب صنعتی در دوره ۱۸۳۰-۱۹۶۰ جستجو کرد. یکی از مهمترین نموده‌های این فعالیت‌ها را می‌توان در مجموعه قوانین و مقررات تدوین شده در این راستا جستجو کرد. پیشینه مجموعه قوانین مربوط به حفظ و احیاء آثار بارزش به قرن نوزدهم بازمی‌گردد که تاکنون همچنان ادامه و تکامل یافته است. این روند همزمان و با توسعه شهری "بهبودی" یا "اصلاح‌گرایانه" بیشتر مبتنی بر دیدگاه و مبانی تئوری مربوط به احیاء بافت قدیم شکل گرفت (قادری و همکاران، ۱۳۹۱:۹۹). در دهه ۱۹۸۰ در نوشتارهای فراوانی به معرفی نقش مهمی پرداخته شد که گردشگری در باززنده‌سازی فضاهای شهری - به ویژه آمریکا و انگلستان - داشته است. در اینها مشخص گردید که دولت‌های شهری، گردشگری را که دربردارنده پیامدهای اقتصادی و اجتماعی و محیطی گوناگون برای فضاهای شهری است، جایگزین صنایع قدیمی محلی کرده‌اند (Law, 1992). اورباسلی در خصوص گردشگری در شهرهای تاریخی، بر آن است که نواحی شهری که در گذشته مکان‌های برجسته‌ای برای تولیدات بودند، امروزه به مراکز مصرف تبدیل شده‌اند. برای بسیاری از این شهرها این تغییر نگرش به تأکید بر روی صنعت گردشگری به عنوان موتور رشد اقتصادی منتهی می‌شود (Orbasli, 2000). به عقیده بسیاری

از نظریه‌پردازان، میراث فرهنگی و تاریخی وسیله‌ای برای احیای اقتصادی - و در نتیجه، احیای اجتماعی و کالبدی-جوامع است (Smith, 2006).

در کشورهای پیشرفته با بهاء دادن به گردشگری، توانسته‌اند علاوه بر منافع اقتصادی، سرزندگی را به بافت‌های تاریخی برگردانند. اقدامات اولیه در این زمینه را باید در کوشش کشورهای اروپایی جستجو نمود. این تجارب با کارهای هوسمان در پاریس و نوشته‌های راسکین و موریس در انگلستان و اقدامات سبت دثر اتریش آغاز شد (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۱: ۱۳). مداخله در بافت‌های تاریخی شهرها به مفهوم امروزی آن به اواخر قرن نوزدهم و قرن حاضر به ویژه پس از جنگ جهانی دوم بر می‌گردد (کلانتری، ۱۳۷۸: ۷۷). در ایران از سال ۱۳۶۴ به بعد دفتر بهسازی و بازسازی بافت فرسوده شهری در وزارت مسکن و شهرسازی وقت تأسیس گردید و در برنامه دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی در بخش عمران شهری فصلی با عنوان "تهیه و اجرای طرح‌های نوسازی و بهسازی برای چهار هزار هکتار بافت مسئله دار شهری" اختصاص یافت (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور ۱۳۷۲) و تشکیلات جدید در وزارتخانه مذکور با عنوان شرکت مسکن‌سازان با شعباتی در مراکز استان‌ها برای مدیریت و برنامه‌ریزی احیاء و مرمت ناحیه تاریخی شهرها ایجاد شد و طرح‌های مختلفی در بافت قدیمی شهرهای کشور اجرا گردید.

کوتوت^۱ و همکاران (۲۰۱۳) در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی روش‌های اولویت‌بندی حفاظت از بافت تاریخی شهر (مطالعه موردی: شهر ایلینویز" با استفاده از روش MCDM و ARAS به اولویت‌بندی حفاظت از بناهای تاریخی شهر و طراحی الگوریتم در تعیین اولویت‌ها پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد تصمیم‌گیری‌های شتاب‌زده در این زمینه مشکل ایجاد می‌کند.

علی‌خانی (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان "روش‌های حفظ و احیای بافت تاریخی شهرها" نخست درباره مهمترین ابعاد بافت قدیم در شهرها سخن رانده و در ادامه، ثنوری‌های مرمت شهری را که در بردارنده نگرش موزه‌ای، سلولی و ارگانیک استف توضیح می‌دهد. در انتها نیز راهکار مناسبی را برای حفاظت و احیای بافت تاریخی ارائه می‌دهد.

در مقاله دیگری با عنوان "تأثیر صنعت گردشگری بر فعالیتهای نوسازی و بهسازی بافت تاریخی" کمال امیدواری و همکاران (۱۳۸۹) به تأثیر صنعت گردشگری بر فعالیتهای نوسازی و بهسازی بافت تاریخی شهر میباید با روش توصیفی - تحلیلی پرداخته‌اند. نتیجه نشان داد که میباید با توجه به اینکه یکی از غنی‌ترین شهرهای کشور در زمینه قدمت و تعداد آثار تاریخی است، توجه ویژه به سرمایه‌گذاری در بخش میراث فرهنگی و گردشگری می‌تواند مزیت‌هایی از جمله اشتغال‌زایی، بازگشت سرمایه، ارز آوری و بازگشت حیات مجدد به بافت تاریخی را منجر شود.

گیائی و همکاران (۱۳۹۲) مقاله‌ای با عنوان "چارچوب تحلیلی و روش‌شناسی باززنده‌سازی بافت‌ها و محلات تاریخی (نمونه موردی محله بازارشاه کرمان)" انجام داده‌اند. هدفی هم که در این نوشتار دنبال می‌شود این است که با رهیافتی کیفی، مؤلفه‌های مؤثر در باززنده‌سازی مؤفق بافت‌های تاریخی شناسایی شوند و در قالب یک چارچوب تحلیلی- روش شناختی، ارائه گردند. در نهایت برای تبیین هدف یادشده این چارچوب در نمونه موردی محله بازارشاه، از راهبردهای پیشنهادی باززنده‌سازی و تعیین حوزه‌های مداخله، استفاده کرده‌اند. روش تحقیق تحلیلی- توصیفی و با تکیه بر مطالعات کتابخانه‌ای و فرایند شکل‌گیری مقاله

¹. Kutut

مورد نظر در پرتو ایجاد نظمی منطقی در مطالب پراکنده موجود انجام پذیرفته و لذا برای این کار، از راهبرد استدلال منطقی بهره گرفته‌اند. نتایج تحقیقات آنان حاکی از این است که عوامل اصلی در باززنده‌سازی موفق محله تاریخی، عوامل کالبدی- فضایی، عملکردی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی- تاریخی و مدیریتی- اجرایی بوده است. همچنین مهمترین دلایل موفقیت طرح‌های مرمت و باززنده‌سازی شهری در مرحله نخست، عوامل اجتماعی همچون مشارکت ساکنین در فرایند طرح، مدیریت یکپارچه بافت تاریخی و در مرحله بعدی، تعیین حوزه‌های مداخله است.

صفدری و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای به بازآفرینی بافت تاریخی شهر مشهد بر مبنای ارتقاء تعاملات فرهنگی و گردشگری با روش تحقیق توصیفی- تحلیلی پرداخته‌اند. آن‌ها معتقداند که بافت تاریخی شهر مشهد دارای عناصر ارزشمندی می‌باشد که با توجه به فشارهای گسترش شهر، غفلت از بافت تاریخی و نگاه موزه‌ای به فضاها و عناصر تاریخی سبب ایجاد بناهای تاریخی به صورت مستقل و قطع ارتباط آنها با زندگی مردم و شهر شده است. از طرفی نمادهای فرهنگی مشوق تبادل فرهنگی و گردشگری می‌باشد و این انفصال فضایی موجب کاهش تعاملات فرهنگی مردم در بافت تاریخی و همچنین گردشگران شده است. هدف اصلی این مقاله بازآفرینی بافت تاریخی مشهد جهت ایجاد پیوند بین جاذبه‌های فرهنگی و گردشگری از طریق ایجاد شبکه شهری و ارتقاء تعاملات فرهنگی بر مبنای ایده بازآفرینی گردشگری است. پس از بیان مبانی نظری، با مرور اسناد بافت تاریخی مشهد و مطالعات میدانی به تحلیل مسئله پرداخته‌اند. یافته‌های تحقیق آنان حاکی از این است که تعریف شبکه‌ی پیوسته‌ای از فضاها و فعالیت‌های شهری در بستری تاریخی و در راستای حفظ و تقویت استخوان‌بندی اصلی شهر زیرساخت جدیدی را در توسعه شهر مشهد فراهم خواهد کرد.

مجتبی‌زاده خانقاهی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان "تأثیر باززنده‌سازی بافت تاریخی بر توسعه گردشگری" با روش توصیفی - تحلیلی و با بهره‌گیری از ابزار پرسشنامه به بررسی رابطه بین ترمیم بافت تاریخی و گسترش گردشگری ناحیه ۲ از منطقه ۱۲ تهران پرداخته‌اند. نتایج تحقیقات آنان حاکی از این است که رابطه تنگاتنگی میان باززنده‌سازی بافت‌های فرسوده و توسعه گردشگری وجود دارد که با رعایت حفظ شکل و تاریخی بودن این بناها و افزایش امکانات حمل و نقل و دسترسی هر چه راحت‌تر به مکان‌های تاریخی میتوان به توسعه هر چه بیشتر گردشگری در بافت‌های فرسوده پرداخت.

نوریان و فلاح‌زاده (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان "بازآفرینی بافت قدیم شهر آمل مبتنی بر استراتژی توسعه گردشگری و برنامه‌ریزی راهبردی سناریویی" به شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر بازآفرینی بافت قدیم آمل مبتنی بر توسعه گردشگری شهری پرداخته‌اند. که با بهره‌گیری از تکنیک SWOTET مسیرهای راهنمای کلیدی توسعه گردشگری را تدوین کردند و نتایج تحقیقات آنان حاکی از این است که مؤلفه‌های مکانی (نظیر جاذبه‌های تاریخی و مذهبی و فضاهای میزبانی از نمایشگاه‌ها و رخدادهای)، مؤلفه‌های اقتصادی (نظیر بازار و خرده‌فروشی) و مؤلفه‌های فرهنگی، بیشترین تأثیر را بر توسعه گردشگری آمل دارند.

شریفی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان "اهمیت نگهداری و احیاء بافت‌های تاریخی و تأثیر آن در گردشگری و توسعه پایدار شهری؛ نمونه موردی شهرخامنه" با روش توصیفی و تحلیلی و با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی میدانی به بررسی تأثیرات احیاء بافت تاریخی در حفظ هویت شهر و جذب گردشگر پرداخته‌اند. آنان اهمیت بهره‌برداری و استفاده صحیح از بافت‌های شهری با رویکرد هویت تاریخی

شهرها را بیان داشته که با پیروی از شرایط فرهنگی، تاریخی، اقلیمی و اقتصادی مناطق مختلف می‌تواند بعنوان یک پتانسیل بالقوه علاوه بر احیاء بافت های ناکارآمد شهری با حفظ میراث گذشتگان بعنوان جاذبه‌های گردشگری در شهرها و مناطق مختلف جمعیتی به شمار آیند. و در آخر به این نتیجه رسیده‌اند که کاهش نشانه‌ها و شاخص‌های هویتی شهرها سبب گشته تمامی شهرها و بالاخص کلانشهرها در یک مسیر همسان سازی قرار گیرند.

همان گونه که بررسی پیشینه موضوع نشان می‌دهد در تحقیقات انجام شده در رابطه با موضوع در بسیاری از آنها تنها به ارائه راهبردهای باززنده‌سازی بافت‌های فرسوده و شناسایی مهمترین عامل جهت باززنده‌سازی بافت‌های تاریخی و فرسوده بسنده شده است. لذا در تحقیق حاضر علاوه بر شناسایی نقاط قوت و ضعف محدوده و ارائه راهبردها، سعی بر نمایش وضعیت بافت تاریخی شهر خوی از لحاظ شاخصهای اجتماعی، اقتصادی، زیرساختی و نهادی می‌باشد.

روش تحقیق

مقاله حاضر به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت و گردآوری اطلاعات و داده‌ها از نوع توصیفی-تحلیلی و پیمایشی می‌باشد. ابتدا از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با خبرگان فهرستی از شاخص‌های بررسی بافت تاریخی شناسایی گردید و سپس این شاخص‌ها در قالب پرسشنامه تنظیم گردید. محدوده مورد مطالعه بر ناحیه ۱ شهر خوی منطبق است. جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق عبارتند از افراد ساکن در ناحیه ۱ شهر خوی، مسئولین دستگاهها و نهادهای مرتبط با بافت تاریخی و گردشگری. حجم نمونه مورد مطالعه با استفاده از فرمول کوکران تعیین گردید و افراد بصورت تصادفی انتخاب شدند. لازم به ذکر است که در بافت تاریخی شهر خوی تعداد ۵۴۸۳ خانوار می‌باشد که از کل این خانواده‌ها تعداد ۳۷۹ خانوار بر اساس فرمول کوکران به عنوان نمونه انتخاب شده و مصاحبه بعمل آمده است.

$$n = \frac{\frac{(1.96)^2(0.5)(0.5)}{(0.05)^2}}{1 + \frac{1}{5483} \left(\frac{(1.96)^2(0.5)(0.5)}{(0.05)^2} - 1 \right)} = 379$$

در ادامه با استفاده از روش دلفی به منظور وزندهی به عوامل داخلی و خارجی به انتخاب نمونه از بین مسئولان نهادها و سازمان‌های مرتبط با گردشگری و بافت تاریخی پرداخته و پرسشنامه‌ای برای مسئولان این نهادها تهیه گردید، این نهادها در جدول (۱) نشان داده شده است.

جدول ۱- نام نهادها و تعداد مسئولان انتخاب شده از هریک از آنها

ردیف	نهاد	تعداد پاسخگو
۱	شهرداری	۵
۲	میراث فرهنگی	۵
۳	استانداری	۴
۴	دانشگاه آزاد مرند	۶

منبع: (نگارنده)

در این گروه، تعداد کل جامعه آماری ما تعداد ۲۰ نفر می‌باشد که سعی شده از همگی آنها نظرسنجی به عمل آید. شیوه نمونه‌گیری در مسئولین سعی شد از همه آنها مصاحبه و پرسش بشود. در نهایت با توجه به شرایط و وضعیت موجود در منطقه و با بهره‌گیری از روش برنامه‌ریزی استراتژیک راهبرد مناسبی جهت باززنده‌سازی بافت تاریخی شهر خوی با رویکرد توسعه گردشگری ارائه گردید.

بدین منظور جهت نمایش وضعیت اقتصادی، اجتماعی، نهادی، زیرساختی در محدوده مورد بررسی از شاخص‌های ذیل (جدول ۲) بهره گرفته شده است.

جدول ۲- شاخص‌های مورد بررسی در پژوهش

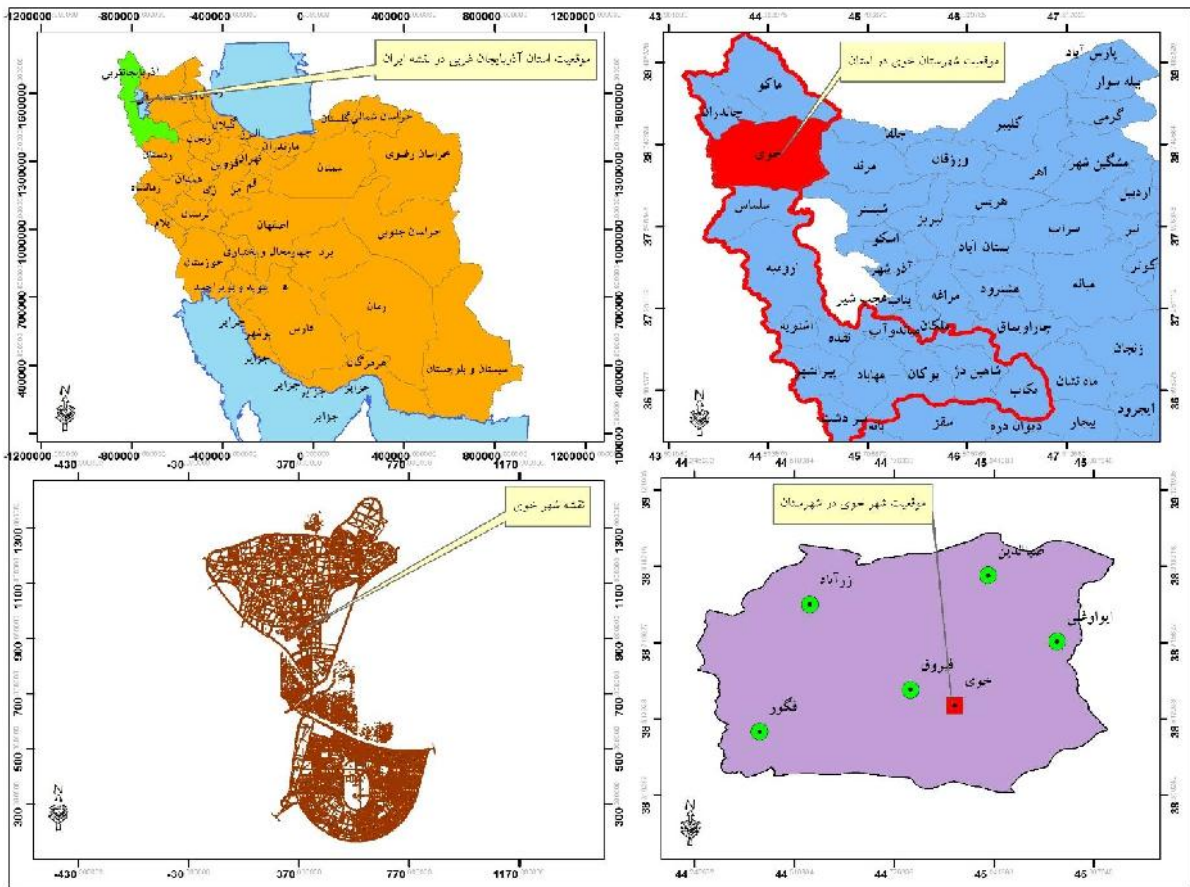
معیار	زیر معیار	آلفای کرونباخ
اقتصادی (۶) گویه)	وضعیت اشتغال، وضعیت پس انداز نسبت به گذشته، درآمد ماهیانه، نوع مالکیت، ارزش ملک، ارزش عرضه محصولات گردشگری	۰,۷۳
اجتماعی (۶) گویه)	قومیت، احساس امنیت، احساس تعلق، نوع مشارکت، حفظ هویت محلی و میراث فرهنگی، برخورد ساکنین با گردشگران	۰,۶۷
نهادی (۷ گویه)	برخورد مسئولین با گردشگران، تبلیغات گردشگری، برنامه‌ریزی بودن، قانونمند بودن و آینده نگر بودن گردشگری، ضعف مدیریت، ضرورت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، انتقاد پذیری مدیران	۰,۷۵
زیرساختی (۷) گویه)	امکانات حمل و نقل، تأسیسات و امکانات پارکینگ، امکانات فضای سبز، امکانات اقامتی و پذیرایی، وجود جاذبه‌های گردشگری، وجود زیرساخت‌های ارتباطی، وجود امکانات زیرساخت‌های فناوری اطلاعات	۰,۶۸

پس از تعیین شاخص‌های لازم در پرسشنامه، روایی و پایایی آن تأیید گردید. برای سنجش اعتبار پرسشنامه از روش اعتبار صوری و محتوایی از نظر صاحب‌نظران و متخصصان استفاده گردید، بدین صورت که بعد از تنظیم پرسشنامه و قبل از اجرای آن پرسشنامه در اختیار صاحب‌نظران قرار گرفت و مورد بازبینی گردید و بعد از تأیید، پرسشنامه‌ی نهایی در بین جامعه نمونه توزیع و جمع‌آوری گردید. و برای بررسی روایی گویه‌ها ضریب آلفای کرونباخ بکار بسته شد. بر اساس محاسبات صورت گرفته چون ضریب آلفای تمامی سؤالات پرسشنامه بزرگتر از ۰/۶ است، ضرورتی برای حذف هیچ‌کدام از سؤالات نبود. ضریب آلفای تمامی متغیرهای بکار رفته در این تحقیق بدین صورت است (جدول شماره ۲).

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر خوی در ۱۳۵ کیلومتری ارومیه، مرکز استان آذربایجان غربی قرار دارد. جاده ترانزیتی ایران-اروپا از ۳۰ کیلومتری آن عبور می‌کند و با فاصله ۶۷ کیلومتری از مرز ترکیه واقع شده‌است. شهر خوی در دشتی نسبتاً وسیع در شمال غربی ایران در استان آذربایجان غربی قرار گرفته و بعد از ارومیه دومین شهر استان آذربایجان غربی است. بافت تاریخی شهر خوی با استناد به تقسیمات شهری در دو طرح مصوب

۱۳۵۵ و ۱۳۷۱ بر ناحیه یک شهر خوی منطبق است و در محدوده مورد مطالعه تعداد ۵۴۸۳ خانوار و ۱۸۸۶۰ نفر جمعیت می‌باشد.

شکل ۱- نقشه مؤقعیات جغرافیایی شهر خوی
ترسیم: نگارندگان

تعیین وضعیت بافت تاریخی شهر خوی جهت باززنده‌سازی

بررسی وضعیت اقتصادی بافت تاریخی شهر خوی

به منظور سنجش وضعیت اقتصادی متغیرهایی از جمله: وضعیت اشتغال، وضعیت پس انداز نسبت به گذشته، درآمد ماهیانه، نوع مالکیت، ارزش ملک، ارزش عرضه محصولات گردشگری به عنوان زیرمعیارهای وضعیت اقتصادی بافت استفاده گردید و پس از پاسخ دادن ساکنان بافت برای سنجش وضعیت اقتصادی از آزمون T-test استفاده شده است که نتایج آن به شرح جدول ذیل می‌باشد.

جدول ۳- نتایج آزمون t- test : وضعیت اقتصادی

ارزیابی اقتصادی						
Test Value = 3						
ارزیابی	T	Df	Sig. (2-tailed)	Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
اقتصادی	۳,۱۰۹	۳۷۸	۰,۰۲۵	۰,۱۱۴۶	۰,۱۳۸۷	۰,۱۹۳۱

منبع: یافته‌های پژوهش (مطالعات میدانی، ۱۳۹۷)

نتایج بدست آمده از آزمون T test تک نمونه در مورد وضعیت اقتصادی به ما نشان می‌دهد، که وضعیت اقتصادی بافت تاریخی با توجه به سطح معنی داری ($\text{sig} = ۰/۰۲۵$) و حد بالا و پایین مثبت، از سطحی بالاتر از حد متوسط قرار دارد و بیانگر این است که وضعیت اقتصادی بافت در حد مطلوبی می‌باشد. از عوامل اصلی مطلوب بودن وضعیت اقتصادی در این بخش می‌توان به تجاری بودن اغلب کاربریها در بافت اشاره کرد. همانطور که در جدول زیر مشاهده می‌شود مطلوب بودن وضعیت اقتصادی مربوط به تجاری بودن اغلب کاربریها در این بافت می‌باشد.

جدول ۴- رتبه‌بندی شاخص‌های اقتصادی بر اساس پاسخ ساکنان

رتبه زیر معیار در معیار	انحراف استاندارد	میانگین	زیر معیار	معیار
۱	۰,۹۰۸	۳,۶۰	وضعیت اشتغال	اقتصادی
۲	۱,۰۳	۳,۲۴	وضعیت پس انداز نسبت به گذشته	
۳	۰,۹۲۰	۳,۲۲	درآمد ماهیانه	
۴	۰,۸۹۸	۳,۱۹	نوع مالکیت	
۵	۰,۸۸۵	۲,۷۳	ارزش ملک	
۶	۰,۸۲۱	۲,۳۵	عرضه محصولات گردشگری	

منبع: یافته‌های پژوهش (مطالعات میدانی، ۱۳۹۷)

با توجه به تجزیه و تحلیل‌های صورت گرفته، وضعیت اقتصادی بر اساس شاخص‌های مورد بررسی در حد مطلوب ارزیابی شده است. به نظر می‌رسد این مطلوب بودن وضعیت به علت وجود برخی فرصت‌های شغلی و تجاری در اثر ماهیت تجاری بافت در این بافت می‌باشد.

بررسی وضعیت اجتماعی بافت تاریخی شهر خوی

به منظور سنجش وضعیت اجتماعی متغیرهایی از جمله: قومیت، احساس امنیت، احساس تعلق، نوع مشارکت، حفظ هویت محلی و میراث فرهنگی، برخورد ساکنین با گردشگران به عنوان زیرمعیارهای وضعیت اجتماعی بافت استفاده گردید و پس از پاسخ دادن ساکنان بافت برای سنجش وضعیت اجتماعی از آزمون T-test استفاده شده است که نتایج آن به شرح جدول ذیل می‌باشد.

جدول شماره ۵- نتایج آزمون t-test : وضعیت اجتماعی

ارزیابی اجتماعی						
ارزیابی	Test Value = 3					
	T	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
اجتماعی	۲,۹۸۷	۳۷۸	۰,۰۳	۰,۱۰۸۷	۰,۱۲۴۷	۰,۱۸۶۹

منبع: یافته‌های پژوهش (مطالعات میدانی، ۱۳۹۷)

نتایج بدست آمده از آزمون T test تک نمونه در مورد وضعیت اجتماعی به ما نشان می‌دهد، که وضعیت اجتماعی بافت تاریخی با توجه به سطح معنی داری ($\text{sig} = ۰/۰۳$) و حد بالا و پایین مثبت، از سطحی بالاتر از حد متوسط قرار دارد و بیانگر این است که وضعیت اجتماعی بافت در حد مطلوبی می‌باشد. از عوامل اصلی مطلوب بودن وضعیت اجتماعی در این بخش میتوان به وجود حس تعلق بالا به بافت در بین ساکنین و قدمت بافت که در نتیجه بر حس همبستگی و روابط ساکنین تأثیرگذار می‌باشد.

جدول شماره ۶-رتبه‌بندی شاخص‌های اجتماعی بر اساس پاسخ ساکنان

رتبه زیر معیار در معیار	انحراف استاندارد	میانگین	زیر معیار	معیار
۱	۰,۹۰۸	۳,۶۰	احساس تعلق	اجتماعی
۲	۱,۰۳	۳,۲۴	قومیت	
۳	۰,۹۲۰	۳,۲۲	حفظ هویت محلی و میراث فرهنگی	
۴	۰,۸۹۸	۳,۱۹	مشارکت	
۵	۰,۷۱۱	۳,۰۸	احساس امنیت	
۶	۰,۸۰۹	۲,۸۷	برخورد ساکنین با گردشگران	

منبع: یافته‌های پژوهش (مطالعات میدانی، ۱۳۹۷)

با توجه به تجزیه و تحلیل‌های صورت گرفته، وضعیت اجتماعی بر اساس شاخص‌های مورد بررسی در حد مطلوب ارزیابی شده است. به نظر می‌رسد این مطلوب بودن با توجه حس تعلق ساکنین و قومیت (ترک) در این بافت می‌باشد.

بررسی وضعیت شاخص‌های نهادی

برای سنجش و ارزیابی وضعیت شاخص‌های نهادی از متغیرهای؛ برخورد مسئولین با گردشگران، امنیت گردشگری، تبلیغات گردشگری، برنامه‌ریزی بودن، قانونمند بودن و آینده نگر بودن گردشگری، ضعف مدیریت، ضرورت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، انتقاد پذیری مدیران استفاده گردید. برای سنجش وضعیت معیار نهادی از آزمون T-test استفاده شده است که نتایج آن به شرح جدول ذیل می‌باشد.

جدول ۷- نتایج آزمون t- test : وضعیت نهادی

ارزیابی نهادی- تخصصی							
ارزیابی	Test Value = 3					95% Confidence Interval of the Difference	
	t	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Lower	Upper	
نهادی	۱,۸۴۹	۳۷۸	۰,۰۱۹	۰,۶۹۹۷	۱,۱۴۴۷	۲,۲۵۴۷	

منبع: یافته‌های پژوهش (مطالعات میدانی، ۱۳۹۷)

نتایج بدست آمده از آزمون t-test تک نمونه‌ای در مورد وضعیت نهادی-تخصصی به ما نشان می‌دهد که وضعیت نهادی-تخصصی با توجه به سطح معنی داری ($\text{sig} = ۰/۰۱۹$) و حد بالا و پایین مثبت، از سطحی پایین‌تر از مقدار تست شده قرار دارد و نشان می‌دهد وضعیت نهادی بافت تاریخی در حد مطلوبی نیست.

جدول ۸- رتبه‌بندی شاخص‌های نهادی بر اساس پاسخ ساکنان

رتبه زیر معیار	انحراف استاندارد	میانگین	زیر معیار	معیار
۱	۰,۸۵۳	۳,۵۳	ضعف مدیریت	نهادی
۲	۰,۹۷	۳,۴۲	ضرورت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	
۳	۰,۹۰۷	۳,۱۹	با برنامه بودن	
۴	۰,۷۹۶	۲,۸۸	قانونمند بودن و آینده نگر بودن گردشگری	
۵	۰,۹۸۵	۲,۶۷	تبلیغات گردشگری	
۶	۰,۷۸۵	۲,۵۱	برخورد مسئولین با گردشگران	
۷	۰,۶۹۲	۲,۱۲	انتقاد پذیری مدیران	

منبع: یافته‌های پژوهش (مطالعات میدانی، ۱۳۹۷)

با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته از شاخص‌های نهادی بافت، می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت نهادی بافت تاریخی خوی در حد مطلوبی نیست. در واقع علت این امر را می‌توان در ضعف مدیریت، ضعف تبلیغات گردشگری و ضعف برخورد مسئولین با گردشگران و ضعف انتقاد پذیری مدیران عنوان کرد.

بررسی وضعیت شاخص‌های زیرساختی

برای سنجش و ارزیابی وضعیت شاخص‌های زیرساختی از متغیرهای؛ امکانات حمل و نقل، تأسیسات و امکانات پارکینگ، امکانات فضای سبز، امکانات اقامتی و پذیرایی، وجود جاذبه‌های گردشگری، وجود زیرساخت‌های ارتباطی، وجود امکانات و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات استفاده گردید. برای سنجش وضعیت معیار نهادی از آزمون T-test استفاده شده است که نتایج آن به شرح جدول ذیل می‌باشد.

جدول ۹- نتایج آزمون t-test : وضعیت زیرساختی

ارزیابی زیرساختی						
ارزیابی	Test Value = 3					
	t	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
زیرساختی	۱,۹۷۸	۳۷۸	۰,۰۲	۰,۷۴۸۹	۱,۱۵۲۶	۲,۲۷۱ ۴

منبع: یافته‌های پژوهش (مطالعات میدانی، ۱۳۹۷)

نتایج بدست آمده از آزمون t-test تک نمونه‌ای در مورد وضعیت زیرساختی به ما نشان می‌دهد که وضعیت زیرساختی با توجه به سطح معنی داری (Sig= ۰/۰۲) و حد بالا و پایین مثبت، از سطحی پایین‌تر از مقدار تست شده قرار دارد و نشان می‌دهد وضعیت زیرساختی بافت تاریخی در حد مطلوبی نیست.

جدول ۱۰- رتبه‌بندی شاخص‌های زیرساختی بر اساس پاسخ ساکنان

رتبه زیر معیار	انحراف استاندارد	میانگین	زیر معیار	معیار
۱	۰,۹۲۳	۳,۹۱	وجود جاذبه‌های گردشگری	زیرساختی
۲	۱,۰۳	۳,۸۵	بهسازی فضاهای با ارزش تاریخی	
۳	۰,۹۴۱	۳,۴۱	وجود زیرساخت‌های ارتباطی	
۴	۰,۹۴۱	۳,۴۱	امکانات حمل و نقل	
۵	۱,۱۵۵	۳,۱۹	امکانات اقامتی و پذیرایی	
۶	۰,۸۲۱	۳,۰۵	تأسیسات و امکانات پارکینگ	
۷	۰,۶۸۲	۲,۸۴	وجود امکانات و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات	

منبع: یافته‌های پژوهش (مطالعات میدانی، ۱۳۹۷)

با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته از شاخص‌های زیرساختی بافت، می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت زیرساختی بافت تاریخی خوی در حد مطلوبی نیست. در واقع علت این امر را می‌توان در ضعف مدیریت حمل و نقل شهری، ضعف تبلیغات گردشگری و ضعف امکانات اقامتی و پذیرایی، عدم بهسازی بافت‌های تاریخی و... عنوان کرد.

ارزیابی امکانات و محدودیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر خوی بر اساس مدل SWOT

پس از بررسی کامل وضع موجود بر اساس اسناد فرادست، مشاهدات میدانی و شناخت از محدوده، به منظور ارائه شناختی راهبردی از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر توسعه گردشگری محدوده در قالب SWOT نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید با تمرکز بر بخش گردشگری در قالب جداول (۱۱ و ۱۲) جمع‌بندی شده است.

جدول ۱۱- ارزیابی عوامل داخلی باززنده‌سازی بافت تاریخی شهر خوی

امتیاز وزنی	رتبه	وزن	قوت‌ها (Strengths)
۰,۱۲	۳	۰,۰۴	S1) مرکزیت کالبدی بافت در دوره‌های مختلف تاریخی و در دوره معاصر
۰,۲۴	۴	۰,۰۶	S2) ارزش تاریخی مجموعه به لحاظ هویت تاریخی و عملکردی
۰,۲۴	۴	۰,۰۶	S3) وجود آثار تاریخی و تمدن‌های قدیمی با قابلیت گردشگری به ویژه مقبره شمس تبریزی، دروازه سنگی و پل قطور
۰,۲۰	۴	۰,۰۵	S4) وجود بازار سرپوشیده شهر خوی در محدوده بافت و تنوع محصولات محلی آن
۰,۱۲	۳	۰,۰۴	S5) وجود فرهنگ‌های در هم تنیده و روابط قوی اجتماعی در این منطقه
۰,۲۴	۴	۰,۰۶	S6) اظهار رضایت ساکنین به باززنده‌سازی
۰,۲۰	۴	۰,۰۵	S7) تمایل نسبتاً مطلوب ساکنین به مشارکت در باززنده‌سازی بافت
۰,۰۹	۳	۰,۰۳	S8) درصد بالای مالکیت شخصی
۰,۱۲	۳	۰,۰۴	S9) سهولت دسترسی به بافت
۰,۲۰	۴	۰,۰۵	S10) پیوند قوی میان بازار، مساجد، تکایا، مرکز محلات و گذارهای اصلی
			ضعف‌ها (Weaknesses)
۰,۰۶	۱	۰,۰۶	W1) ناکافی بودن تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی
۰,۰۵	۱	۰,۰۵	W2) کمبود زیرساخت‌های گردشگری
۰,۰۸	۲	۰,۰۴	W3) عدم اطلاع رسانی و معرفی جاذبه‌های بافت تاریخی
۰,۰۵	۱	۰,۰۵	W4) کمبود منابع مالی برای حفظ بناهای تاریخی و خرید خانه‌های باارزش
۰,۰۶	۱	۰,۰۶	W5) فرسودگی کالبدی مغازه‌ها و ازبین رفتن تدریجی جذابیت بصری
۰,۰۴	۲	۰,۰۲	W6) نبود بازاریابی در زمینه فروش صنایع دستی و فرهنگی
۰,۰۵	۱	۰,۰۵	W7) ریزدائگی بافت
۰,۰۶	۱	۰,۰۶	W8) بالا بودن نسبی عمر بناها
۰,۰۶	۲	۰,۰۳	W9) تمرکز فعالیت‌های تجاری و اداری

۰,۰۵	۱	۰,۰۵	W10) فرسودگی بیشتر محدوده
۰,۰۵	۱	۰,۰۵	W11) نبود شبکه‌ای منسجم و ایمن از مسیرهای پیاده برای دسترسی به عناصر تاریخی محدوده
۲,۳۸		۱	جمع

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۱۲- ارزیابی عوامل خارجی باززنده‌سازی بافت تاریخی شهر خوی

امتیاز وزنی	رتبه	وزن	فرصت‌ها (Opportunities)
۰,۲۸	۴	۰,۰۷	O1) افزایش توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری
۰,۲۴	۴	۰,۰۶	O2) توجه بسیار زیاد سازمان‌های دولتی و حتی بانک جهانی به احیاء مجموعه‌های تاریخی ارزشمند
۰,۱۲	۳	۰,۰۴	O3) برخورداری از فرهنگ اصیل آذری در زمینه گویش، مراسم مذهبی، شعر و فلسفه
۰,۱۲	۳	۰,۰۴	O4) وجود بازارچه مرزی رازی
۰,۱۵	۳	۰,۰۵	O5) وجود قطب‌های بزرگ جمعیتی منطقه شمال غرب کشور در نزدیکی این منطقه، از جمله ارومیه و تبریز
۰,۲۴	۴	۰,۰۶	O6) حس تعلق خاطر بالای مردم شهر به جاذبه‌های تاریخی بافت
۰,۱۲	۳	۰,۰۴	O7) آب و هوای معتدل و مطبوع شهرخوی در فصول گرم سال
۰,۲۸	۴	۰,۰۷	O8) بهسازی ارزش‌های فرهنگی و تقویت هویت اجتماعی
۰,۲۴	۴	۰,۰۶	O9) افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در توسعه گردشگری
			تهدیدها (Threats)
۰,۰۷	۱	۰,۰۷	T1) امکان بروز برخی مخاطرات محیطی در منطقه مثل لغزش
۰,۰۸	۲	۰,۰۴	T2) پاسخگو نبودن به نیازهای ساکنان و گردشگران
۰,۰۵	۱	۰,۰۵	T3) تأثیر منفی روابط ایران با سایر کشورها و تبلیغات ضد ایرانی
۰,۰۸	۲	۰,۰۴	T4) نبود ثبات سیاسی کشورهای هم‌جوار و افزایش تروریست‌ها در منطقه
۰,۰۸	۱	۰,۰۸	T5) ضعف مدیریت در اجرای پروژه‌های گردشگری در توسعه گردشگری
۰,۰۷	۱	۰,۰۷	T6) ضعف انتقاد پذیری و توجه مدیران به انتقادات گردشگران
۰,۰۶	۱	۰,۰۶	T7) فقدان کارکنان متخصص در زمینه گردشگری در بخش‌های مختلف این صنعت؛
۰,۰۸	۲	۰,۰۴	T8) عدم وجود مشاورین میراث فرهنگی درخصوص آموزش فرهنگ میراثی در احیا و مراقبت‌های تاریخی منطقه
۰,۰۶	۱	۰,۰۶	T9) خطر فرسودگی بناهای تاریخی
۲,۴۲		۱	جمع

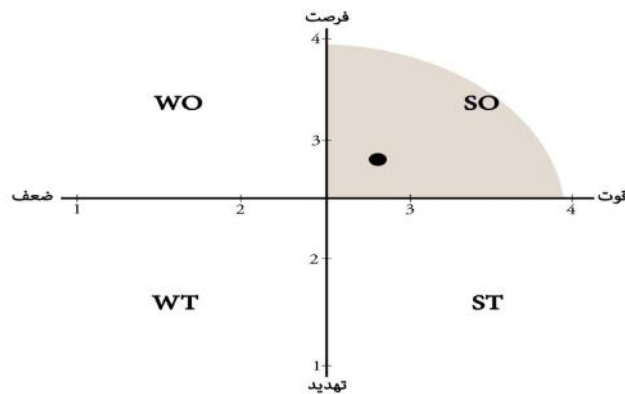
منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به جداول (۱۱) و (۱۲) مشخص گردید که مجموع امتیازهای نهایی در ارزیابی عوامل داخلی ۲,۳۸ و عوامل خارجی ۲/۴۲ می‌شود. با توجه به این که این عدد کمتر از ۲/۵ هست نشانگر وجود شرایط نامطلوب در این بخش است و نیاز به برنامه‌ریزی برای تقویت این نقاط قوت و کاهش نقاط ضعف موجود احساس می‌شود همچنین نشان می‌دهد بافت از نقاط قوت نتوانسته بهره‌برداری لازم را نماید و یا در استفاده

از فرصت‌ها و مؤلفیت‌های خود تلاش کند، همچنین نتوانسته از عواملی دوری گزیند که موجب ضعف و تهدید آن می‌شود. بنابراین بافت در وضعیتی قرار دارد که می‌توان با تدوین راهبردهایی برای رفع مسائل آن برآمد. بر این اساس و پس از شناسایی توانهای بالقوه بافت تاریخی خوی و محدودیت‌های فراروی آن در قالب عوامل چهارگانه SWOT به ارائه راهبردهای آن به شرح زیر پرداخته می‌شود:

نمودار راهبردی و راهنمای تدوین راهبردها، بخش‌های مختلف سیستم را در چهار قسمت جداگانه قرار می‌دهد. در نمودار شماره (۱) با توجه به امتیاز نهایی عوامل درونی و بیرونی، مؤلفیت راهبردی محدوده مورد مطالعه در ناحیه نخست نمودار تعیین می‌گردد که متناسب با آن راهبردهای توسعه‌ای (SO) (جدول ۱۳) انتخاب خواهند شد.

نمودار ۱- تعیین مؤلفیت راهبردی بافت تاریخی خوی

جدول ۱۳- فهرست راهبردهای تدوین شده

ایجاد جاذبه‌های گردشگری نو و متفاوت با احیای سنت‌های آیینی و بومی بافت و ارائه به گردشگران	۱ ۳ ۲
بهسازی بناهای تاریخی با تزریق فعالیت‌های جاذب برای مخاطب بیرونی	
برنامه‌ریزی برای گسترش دامنه فعالیت بازار سرپوشیده خوی به منظور اشتغالزایی و ایجاد درآمد پایدار	
بهره‌گیری از مشارکت شهروندان و سرمایه‌گذاران در احیا و حفظ مجموعه تاریخی	
افزایش بودجه تخصصی برای توسعه جاذبه‌های گردشگری	
رونق بخشی فعالیت‌ها به مکانهای تاریخی و مذهبی ضمن حفظ هویت کالبدی آنها	
ایجاد زیرساختهای گردشگری و تفریحی با کمک پتانسیل‌های موجود	
استفاده از کارشناسان و مردم بومی در بخش‌های مربوط به گردشگری و بافت فرسوده	
زمینه‌سازی و بهره‌برداری از حمایت‌های بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری‌ها در صنعت گردشگری	
بافت تاریخی از طریق شفافیت‌سازی سیاست‌های دولتی و برنامه‌های محلی	
توسعه پیاده‌راه‌ها با عملکرد گردشگری	

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری

بافت‌های تاریخی موجود در هسته‌های اولیه شهرها بخش جدایی‌ناپذیری از هویت شهر و شهروندان به شمار می‌رود. به همین لحاظ بی‌توجهی به آن موجب محو این ارزش‌های محیطی می‌شود. بدیهی است ارزشهای محیطی یاد شده تنها متعلق به مالکان نبوده بلکه به تمام شهروندان تعلق دارد و از این منظرگاه حفظ و پایداری هویت سیمای شهری نه تنها یک اصل بلکه وظیفه است. یکی از رویکردهایی که در سالهای اخیر به عنوان ابزاری برای باززنده‌سازی بافت‌های تاریخی مورد استفاده قرار گرفته است، گردشگری می‌باشد. مرور مطالعات انجام گرفته همانطور که در پیشینه تحقیق ارائه گردید. در راستای تحقیق حاضر نشان می‌دهد پژوهش‌های زیادی با موضوع حفاظت و باززنده‌سازی بافت‌های فرسوده و حفاظت و باززنده‌سازی بافت‌های تاریخی و ساماندهی، بازآفرینی و حفاظت و باززنده‌سازی بافت‌های فرسوده و تاریخی با رویکرد گردشگری صورت گرفته است ولی مرور مطالعات انجام گرفته نشان می‌دهد معدود مطالعه‌ای در رابطه با ترمیم بافت تاریخی شهر خوی با رویکرد توسعه گردشگری وجود دارد (یزدانی و همکاران (۱۳۹۶) بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری با رویکرد گردشگری پایدار با تلفیق مدل‌های برنامه ریزی راهبردی و تحلیل شبکه در شهرخوی). بررسی تحقیقات صورت گرفته در راستای تحقیق حاضر نشان از آن است که به بررسی وضعیت بافت تاریخی شهر خوی برای ترمیم با رویکرد گردشگری به منظور تسریع فرایند مورد نظر توجه نشده است تنها به ارائه راهکارها و راهبردها بسنده گردیده است. در تحقیق حاضر به بررسی وضعیت بافت تاریخی شهر خوی جهت باززند سازی با رویکرد توسعه گردشگری با استفاده از ابزار پرسشنامه و نظرات ساکنان این بافت بر اساس شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، نهادی و زیرساختی با روش توصیفی-تحلیلی و کاربردی و بهره‌گیری از ابزار پرسشنامه اقدام شد. نتایج تحلیل‌های صورت گرفته از نظرات نمونه‌های مورد بررسی نشان می‌دهد وضعیت بافت تاریخی شهر خوی فقط از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی مطلوب می‌باشد که این امر خود اهرمی برای باززنده‌سازی می‌باشد و وضعیت بافت از حیث شاخص‌های زیرساختی و نهادی نامطلوب ارزیابی گردید. بر این اساس با توجه به ابعاد اقتصادی و اجتماعی در محدوده مذکور میتوان به باززنده‌سازی بافت تاریخی شهر خوی اقدام کرد و میزان کارایی و بهبود وضعیت زیرساختی افزوده شود و ضعف بعد نهادی جبران گردد.

در انتها با توجه به نتایج موجود و بررسی‌های صورت گرفته مشخص گردید بافت تاریخی شهر خوی با تهدیدها و ضعف‌هایی برای باززنده‌سازی بافت تاریخی با رویکرد توسعه گردشگری مواجه می‌باشد که از ضعف‌ها و تهدیدهای محدوده می‌توان ناکافی بودن تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی، کمبود زیرساخت‌های گردشگری، فرسودگی کالبدی مغازه‌ها و از بین رفتن تدریجی جذابیت بصری، پاسخگونی نبودن به نیازهای ساکنان و گردشگران ضعف مدیریت در اجرای پروژه‌های گردشگری در توسعه گردشگری اشاره نمود. همچنین مشخص گردید که بافت تاریخی شهر خوی با توجه به پتانسیل وجود آثار تاریخی و تمدن‌های قدیمی با قابلیت گردشگری به ویژه مقبره شمس تبریزی، دروازه سنگی و پل قطور، وجود بازارچه مرزی رازی، حس تعلق خاطر بالای مردم شهر به جاذبه‌های تاریخی بافت می‌توان به باززنده‌سازی بافت تاریخی و به دنبال آن جذب گردشگر دست یافت. در ادامه تحقیق مقایسه‌ای بین اطلاعات بدست آمده در ماتریس SWOT انجام گرفت و نتیجه نهایی از مقایسه بین عوامل داخلی و خارجی مشخص گردید که مجموع امتیازهای نهایی در ارزیابی عوامل داخلی و عوامل خارجی کمتر از ۲/۵ هست نشانگر وجود شرایط نامطلوب

در این بخش است و نیاز به برنامه‌ریزی برای تقویت این نقاط قوت و کاهش نقاط ضعف موجود احساس می‌شود همچنین نشان می‌دهد بافت از نقاط قوت نتوانسته بهره‌برداری لازم را نماید و یا در استفاده از فرصت‌ها و موقعیت‌های خود تلاش کند، همچنین نتوانسته از عواملی دوری گزیند که موجب ضعف و تهدید آن می‌شود. بنابراین بافت در وضعیتی قرار دارد که می‌توان با تدوین راهبردهایی برای رفع مسائل آن برآمد. در ادامه در راستای تحقیق پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- مشارکت شهروندان در باززنده‌سازی بافت‌های تاریخی لحاظ شود و با توجه به این که در بافت تاریخی شهر خوی مشارکت شهروندان در جهت باززنده‌سازی و حس تعلق آنان به بافت در حد مطلوب ارزیابی گردید محصول باززنده‌سازی بافت تاریخی شهر خوی میتواند مقبولیت بیشتری داشته باشد و به دنبال آن باعث جذب گردشگران بیشتری می‌گردد.
- فرهنگ سازی در زمینه گردشگری و چگونگی برخورد با گردشگران و بالفعل کردن توانهای بالقوه؛
- تسریع در تکمیل پروژه‌های ساماندهی و بهسازی در بافت تاریخی شهر خوی
- افزایش زیرساختهای گردشگری در بافت‌های تاریخی
- لذا اگر بخواهیم در یک جمله این بحث را کامل کنیم باید بگوئیم مدیریت کلان متخصص در باززنده‌سازی بافت تاریخی با رویکرد توسعه گردشگری حرف اول را می‌زند ولی در امور اجرایی، خدماتی و سرمایه‌گذاری فقط باید به‌عنوان قانونگذار، ناظر و حامی بخش خصوصی باشد و انجام خدمات‌رسانی را به بخش خصوصی واگذار نماید، در این صورت شاهد گردشگری پویا و درآمدزا در بافت تاریخ شهر خوی و در کل کشور خواهیم بود.

منابع و مآخذ:

- ۱- امیدوار، ک.، شیخ‌الاسلامی، ع.، بیرانونداده، م.، علیزاده، ی.، رستم گورانی، ا.، تأثیر صنعت گردشگری بر فعالیت های نوسازی و بهسازی بافت تاریخی. فصل نامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، ۲(۵): ۲۴-۴۳.
- ۲- بحرینی، ح.، ایزدی، م.، مفیدی، م.، ۱۳۹۳. رویکردها و سیاستهای نوسازی شهری (از بازسازی تا بازآفرینی شهری پایدار). مطالعات شهری، (۹): ۱۷-۳۰.
- ۳- بمانیان، م.، انصاری، م.، الماسی فر، ن. ۱۳۸۹. باززنده سازی منظر فرهنگی تخت سلیمان با تأکید بر رویکردهای بازآفرینی و حفاظت از میراث جهانی. دو فصلنامه مدیر شهری، ۸(۲۶): ۷-۲۶.
- ۴- حبیبی، م.، مقصودی، م.، ۱۳۸۱. مرمت شهری. انتشارات دانشگاه تهران.
- ۵- خانی، ع.، ۱۳۸۶. روش های حفظ و احیای بافت تاریخی شهرها. پژوهش نامه مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، معاونت پژوهشی و آموزشی(۲): ۱۲-۲۶.
- ۶- سبحانی نژاد، م.، ۱۳۸۳. ساماندهی فضایی و احیاء فرهنگی کالبدی محلات بافت قدیم بر اساس نظرسنجی ساکنان (مطالعه موردی: گذر گود عربان شیراز). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- ۷- شریفی القلندیس، ب.، مبصر سردودی، آ.، علیخانی، م.، طالب پور، م.، ۱۳۹۶. اهمیت نگهداری و احیاء بافت های تاریخی و تأثیر آن در گردشگری و توسعه پایدار شهری. دو ماهنامه پژوهش در هنر و علوم انسانی، ۲(۳): صص ۲۳-۴۰.
- ۸- صفدری، س.، پورجعفر، م.، رنجبر، ا. ۱۳۹۳. بازآفرینی فرهنگ مینا زمینه ساز ارتقاء تعاملات فرهنگی (نمونه موردی: بافت تاریخی شهر مشهد). نشریه شهرسازی و معماری هفت شهر، ۲(۴۷، ۴۸): ۲۵-۳۹.
- ۹- عباسزاده، م.، محمد مرادی، ا.، سلطان احمدی، ا. ۱۳۹۴. نقش ارز شههای میراث معماری و شهری در توسعه گردشگری فرهنگی؛ مطالعه موردی: بافت تاریخی ارومیه. نشریه مطالعات شهری. ۴(۱۴): ۹۰-۷۷.
- ۱۰- غیائی، م.، پرتوی، پ.، فرزاد بهتاش، م.، ۱۳۹۲. چارچوب تحلیلی و روش شناسی باززنده سازی بافت ها و محلات تاریخی (نمونه موردی محله بازارشاه کرمان). مرمت و معماری ایران (مرمت آثار و بافت های تاریخی فرهنگی)، ۳(۶): ۱-۲۶.
- ۱۱- فروزانی، م.، ۱۳۹۱. قطب خلاق راهبرد بازآفرینی مرکز تاریخی شهر. منظر، ۴(۱۹): ۴۸-۸۰.
- ۱۲- فلامکی، م. ۱۳۹۰. ترمیم شهرها و بناهای تاریخی. چ ۹. انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۳- قادری، ا.، زمانی مقدم، ا.، جلالی کنیمی، ه. ۱۳۹۱. تدوین راهبردهای اجتماعی مدیریتی احیاء، توسعه و حفاظت بافت های تاریخی مطالعه موردی منطقه ۱۲ شهرداری تهران. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۱۵(۱): ۹۷-۱۱۳.
- ۱۴- کلانتری خلیل آباد، ح.، ۱۳۷۸. برنامه ریزی مرمت ناحیه تاریخی شهر یزد. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.
- ۱۵- مجتبی زاده خانقاهی، ح.، رحمتی ملایی، ع.، رحمتی ملایی، م.، شاهی پور، س. ۱۳۹۴. تأثیر باززنده سازی بافت تاریخی بر توسعه گردشگری. فصلنامه علمی و پژوهشی جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۶(۱): ۹۹-۱۰۸.

- ۱۶-نوریان، ف.، فلاحزاده، س. ۱۳۹۴. بازآفرینی بافت قدیم شهر آمل مبتنی بر استراتژی توسعه گردشگری و برنامه‌ریزی راهبردی سناریویی. نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، ۲۰(۳): ۴۳-۵۸.
- 17-Anderson, W.2011. Linkages at Tourism Destinations.Retrieved from https://www.cett.es/fitxers/campushtml/MiniWebs/118/Anderson_Zanzibar.pdf.
- 18-Jung, Timothy H; Jin
- 19-sik Lee; Matthew H.T. Yap; Elizabeth M. Ineson. 2015. The role of stakeholder collaboration in culture-led urban regeneration: A case study of the Gwangju project, Korea, Cities, no :44, pp: 29-39.
- 20- Law, C.M .1994. Urban Tourism and its Contribution to Economic Regeneration., Urban Studies Vol.29, No.3 and 4: 599-618.
- 21-Meshkini ,A.2010. Monitoring the Impact of Urban Physical Development Plans on ohd Sites of Cities, American, Journal of Environmental Sciences.
- 22-Orbasli, A. .2000. Tourists in Historic Towns: Urban Conservation and Heritage Management, London.
- 23- Richards, G., 2011. Creativity and Tourism: The State of the Art. Annals of Tourism Research, 38(4), 1225-1253.

